

Resumé

Krigens poetiske potentialer

Jünger, Sebald og kampen og kroppen i moderne krigslitteratur

Kasper Green Krejberg

Krig har i moderne tid haft en særlig status som civilisationens på én gang uhyggelige og fascinerende skyggeside. Kunst, litteratur, fotografi og film har typisk fremstillet krig som et dramatisk, tragisk eller destruktivt spektakel med slagscenen og kampen på liv og død som de betydningsbærende enheder. Den industrialiserede krigsførelse og i særlig grad det 20. århundredes verdenskrige har imidlertid nivelleret forskellene mellem front og hjemstavn, soldat og civilperson, militæroperation og folkemord, og i den forbindelse er den kamporienterede fremstillingskonvention blevet udfordret af andre måder at skildre krigen på. En af de mest iøjnefaldende og vedvarende udfordringer finder man i det, jeg kalder kropsorienteret krigslitteratur, der iscenesætter den menneskelige krop som krigens mest interessante markør, mens kampens ekstase og traditionelle betydningsfuldhed glider i baggrunden.

Med hovedvægten lagt på den tysksprogede litterære tradition efter Første Verdenskrig undersøger jeg i afhandlingen denne kropsorienterede krigslitteratur og dens betydning for kulturelle forestillinger om krig, herunder den vedvarende opfattelse af kampen som krigens essens. For at anskueliggøre både kampens og kroppens spor i moderne krigslitteratur er afhandlingen bygget op om to af de mest prægnante og gennemførte eksempler på henholdsvis den kamp- og den kropsorienterede krigslitteratur, *In Stahlgewittern* (1920) af Ernst Jünger og *Austerlitz* (2001) af W.G. Sebald. Udover at begge beretninger handler om mænd, hvis liv er præget af en verden i krig, har de ikke meget til fælles. De to verdenskrige, forfatterne personlige erfaringer med dem og de tider, de skrev ind i, var vidt forskellige. Jünger havde været udsat for 'stålvejrene' i Første Verdenskrigs skyttegrave, Sebald var født i slutningen af Anden Verdenskrig og oplevede aldrig krigshandlinger på nært hold. Og dog hører de to værker sammen. Jünger og Sebald præsenterer os for komplementære aspekter af den samme intime relation, der bliver så vigtig i krigstid: forholdet mellem individets krop og kollektivets fordringer. I krigstid kalder eller tvinger kollektivet kroppe i kamp, som vi hører hos Jünger, men samtidig efterlader kampen ødelagte og smertende kroppe, der døde eller levende må finde sig til rette i en verden ef-

ter krigen, som vi hører hos Sebald. Det er groft sagt, hvad henholdsvis *In Stahlgewittern* og *Austerlitz* handler om: Krigstid, ud af kroppen, ind i kamptummelen. Efterkrigstid, ud af kamptummelen, ind i kroppen.

Når Sebald og den kropsorienterede krigslitteratur fylder mest i afhandlingen, er det, fordi litteraturen i anden halvdel af det 20. århundrede i højere grad end i mellemkrigstiden har sat kampen og det dramatiske slagscenarium i citationstegn og fokuseret på den menneskelige krops eksponering for krigens begivenheder og billeder som en faktor, der også hører til i kulturelle erindringer om krig. I stedet for at blive henvist til sorgfulde reservater som den såkaldte Holocaustlitteratur forsøger Sebald og flere forfattere med ham at lade den ikke-armede og sårbare, men stadig levende og handlende krop indgå som en central del af forestillingskomplekset 'krig'. Samtidig åbner kropsorienteringen for, at litteraturen etablerer uløselige sammenhænge mellem krigstid og fredstid, front og hjemstavn, soldat og civilperson. Der er altså tale om et forsøg på at komme hinsides den mytologisering og reservat-tænkning, der præger historiografiens og litteraturhistoriografiens fremstilling af, hvad krig er, men ikke i lige så høj grad litteraturen, der i mange tilfælde efterlader indtrykket af krig som et delvist parasitært, delvist fuldt integreret fænomen i den moderne verden.

Spændingen mellem krig, kamp og krop er imidlertid ikke et eksklusivt anliggende for litteraturen efter de to verdenskrige. At problemfeltet har dybe litteraturhistoriske rødder viser afhandlingens lange indledningskapitel i en skitse over krigens vestlige litteraturhistorie fra Homer til i dag, der samtidig diskuterer de væsentligste forskydninger, der er sket i litteraturens måde at forholde sig til krig på i det 20. århundrede. Indledningskapitlet rummer desuden en diskuterende forskningsoversigt over krigslitteraturstudiernes aktuelle status samt deres relation til de studier af kulturelle erindringsformer, som afhandlingen også placerer sig i forlængelse af, og endelig fremlægges afhandlingens metodiske og teoretiske præmisser i dette kapitel.

Med udfoldede analyser af Jüngers *In Stahlgewittern* markerer den efterfølgende første del en bevægelse ud af kroppen og ind i kamptummelen. Kapitel 1 handler således om Første Verdenskrigs betydning for Jüngers forfatterskab, der er grundlagt på en forestilling om krigen som karakterens smedje og som garant for et helligt krigerfællesskab, der også i den kaotiske efterkrigstid må stå sammen, selv om kampene nu bliver udkæmpet på andre fronter. Kapitel 2 er en mere tekstnær analyse, der fokuserer på *In Stahlgewitterns* litterære konstruktion af krigens tid og rum som en slags eventyrlige undtagelsesenheder, hvor den afgørende kamp kan udfolde sig frit. Samtidig har beretningen visse kropslige og

humane sprækker, der vidner om Jüngers problemer med at oversætte den ekstatiske krigserfaring til en ekstatiske og 'armeret' krigsfortælling. Dermed er afhandlingens første del en undersøgelse af den kamporienterede litteratur set fra tre forskellige, men nært sammenhængende perspektiver: krigens socialitet, historicitet og spatialitet eller dens fællesskab, tid og rum.

Den samme tredeling fungerer som strukturerende princip for afhandlingens anden del, der er en bevægelse ud af kamptummelen og ind i kroppen, idet den kroporienterede krigslitteratur fremstiller krigens betydning i civiliserede fællesskaber, tidsligheder og rumligheder og dermed markerer en profanering af de kamporienterede skildringer af krigen som en tidlig, rumlig og social abnormitet. Anden del rummer således tre analyser af Sebalds *Austerlitz*, der understøttes af to analytiske ekskursioner om kroporienterede krigsromaner – Kurt Vonneguts *Slaughterhouse-Five* (1969) og Christoph Ransmayrs *Morbus Kitahara* (1995) – som eksperimenterer med henholdsvis den krigeriske tidslighed og rumlighed.

Kapitel 3 præsenterer i en indledende analyse af *Austerlitz* betydningen af 'krigens æstetiske genfærd' og den krigsrelaterede socialitet – eller mangel på samme – der præger Sebalds værk. Kapitlet diskuterer desuden Sebalds egen poetik for litterær krigsfremstilling og Sebaldreceptionens fokus på Holocaustdimensionen i hans værk. Receptionen har typisk hæftet sig ved Sebalds behandling af en række delelementer af 'krigskomplekset', først og fremmest Anden Verdenskrigs luftbombardementer og jødeudryddelser samt den tidligt moderne befæstningskunsts standardiserede udtryk over hele Europa. Men som en decideret fremstilling af det moderne forestillingskompleks 'krig' er *Austerlitz* endnu ikke blevet læst.

I kapitel 4 bevæger jeg mig tættere på kroppens rolle og den krigeriske tidslighed i *Austerlitz* ved først at undersøge Sebalds mediering af en klassisk slagscene fra Napoleonskrigene, nemlig slaget ved Austerlitz i 1805 og dets indflydelse på nutidsfigurerne. Romanen er mest optaget af, hvad der foregår bag de kæmpende masser, men ved at fokusere på dette undtagelsesvis litterære 'bataljemaleri' bliver det tydeligt hvorfor, idet scenen demonstrerer slagskildringens umulighed. Selvom slaget af den erindrende hovedperson bliver præsenteret som en overvældende visuel begivenhed, er det umuligt at fastholde det som en stabil æstetisk betydningsenhed på samme måde som kampen er det hos eksempelvis Jünger. Samtidig demonstrerer Sebalds slagscene blikkets flygtighed, visualiseringens skrøbelighed og den historiske betydningsdannelse foreløbighed. Romanens stil er kendetegnet ved en spænding mellem suspension og opløsning af øjebliksbilleder, der munder ud i en række 'billedimplosio-

ner', som placerer romanfigurerne i en bestemt form for bevægelig tidslighed, der er anderledes end den 'krigeriske tidslighed', der præger den kamporienterede krigslitteratur.

Det samme er tilfældet i Vonneguts *Slaughterhouse-Five*, der bliver analyseret i kapitel 5. Som i *Austerlitz* foregår her en litterær forhandling af den lammende eller ligefrem dræbende kombination af krigserfaring, krigsbilleder og tidsopløsning; hos Vonnegut bare i mere ekstrem og dermed mere tydeliggørende form end hos Sebald. Kampen som perspektiv har erstattet kampen som motiv, da slagmarkens negation af den hverdagslige fornemmelse for tid og rum er udbredt til hele romanens univers. Men ved at binde sig til en karnevalistisk krigerfigur og dennes genstridige krop markerer Vonneguts fortælling alligevel en civil og handlingsorienteret modpol til den resignation og destruktionsmytologi, man ofte finder i den kamporienterede litteratur.

Krigens indvirkning på det urbane rum og på de landskaber, mennesket bebor, er herefter emnet for kapitel 6, der er afhandlingens tredje og sidste analyse af *Austerlitz*. Mere specifikt viser dette kapitel, hvordan romanens rumlige tærskelkarakter gør det muligt for hovedpersonen at undslippe den befæstningslogik, der længe præger hans tilværelse, og i stedet yde civiliseret modstand mod den destruktionsgeografi, krigen har aftegnet, og som er synlig for ham overalt i 'historiens smertespor'. Samtidig fokuserer kapitlet på Sebalds opløsning af modsætningen mellem by og krig, som den kamporienterede krigslitteratur opstiller ved at lade slagene udspille sig på afgrænsede skuepladser *udenfor* eller *ovenover* den urbane civilisation. *Austerlitz* fører derimod krigen ind i byen og byen ind i krigen, som det også fremgår af romanens interesse for propagandistiske levn fra Det Tredje Rige, hvor krigens emblematiske steder såsom interneringslejre bliver præsenteret i skikkelse af livlige og civiliserede byer.

Samme modstilling mellem krigspropagandaens blændværk og den reelle ødelæggelse af menneskelige habitater er genstand for analysen af Ransmayrs *Morbus Kitahara* i kapitel 7. Romanen er en hårdere optrukket variation over det spatiale tema, som bliver gennemspillet i *Austerlitz*, hvor krigens skandaløse rum i form af fastfrosne slagmarker står i modsætning til mulighederne for et menneskeligt liv efter den totale krig. Dermed uddyber og nuancerer *Morbus Kitahara*, hvordan en kropsorienteret krigslitteratur gestalter konsekvenserne af den moderne krigs abnorme rumlighed. Hvor den kamporienterede krigslitteratur har en tendens til at naturalisere disse konsekvenser, idet den tager de spatiale abnormiteter for givne og interesserer sig mere for menneskenes og dermed handlingens abnorme bevægelser gennem rummet, synliggør Ransmayrs roman krigens mytiske vold på rummet i en kontra-

faktisk efterkrigsfortælling om et Europa, der bliver tømt for den moderne civilisation og for selvbevidste mennesker.

Afhandlingens samlede afslutning rekapitulerer herefter de overordnede problemstillinger: krigstidens intime sammenkædning af kampen og kroppen samt litteraturens fremstilling og forhandling af disse forhold. Sammen med hovedpointerne fra de to analytiske dele danner denne opsummering grundlag for et forslag om, at litteratur- og kulturforskningens beskæftigelse med krigsfremstillinger i højere grad bør inddrage civilt orienterede krigsfremstillinger i en bestræbelse på at normalisere, demokratisere og civilisere de herskende forestillinger om krigens betydning i den moderne verden, der fortsat er præget af en undtagelsestænkning.

Ph.d.-afhandling indleveret af cand.mag. Kasper Green Krejberg til Faculty of Arts, Aarhus Universitet med henblik på erhvervelsen af ph.d.-graden. Afhandlingen er antaget til forsvar fredag den 6. januar 2012 kl. 13.15 på adressen: Æstetiske Fag, Langelandsgade 139, bygning 1584, lokale 124, 8000 Aarhus C. Afhandlingen ligger til gennemsyn på adressen Æstetiske Fag, Langelandsgade 141 (139), bygning 1586, lokale 220, 8000 Aarhus C

Aarhus Universitet, Æstetiske Fag, den 14. december 2011